

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора історичних наук, професора
Добржанського Олександра Володимировича на дисертаційну роботу
Людмили Семенівни Белінської «Українська еліта Східної Галичини у
націєтворчому дискурсі другої половини XIX – першої половини XX
століття», подану на здобуття наукового ступеня доктора історичних
наук за спеціальністю 07.00.01 – Історія України**

Національна еліта відіграє чи не найважливішу роль у суспільно-політичному житті держав та регіонів. Тисячоліттями вона виконувала функції зі створення та розвитку державних структур. В певні історичні моменти в суспільствах виділялися групи людей, які були здатні покращити або створити нову систему життя суспільства та надалі забезпечувати збереження й розвиток цієї системи. Історичний досвід та сучасна практика свідчать, що побудувати потужну демократичну національну державу можна лише за умови наявності провідної верстви, яка зацікавлена в існуванні такої держави. Реалізуватися може лише соціально розвинений народ, який має власну духовну, інтелектуальну, військову еліти. Жодна спільнота – від соціального клану до нації не спроможна стати суб'єктом історичного процесу, якщо вона не виділить поміж себе тих, хто зміг би приймати від її особи рішення та визначати державну політику. Саме такі провідні соціальні групи керують суспільством і саме їх називають національною елітою. Всі ці складні соціально-історичні процеси вимагають детальних наукових досліджень з метою виявлення рушійних сил процесів формування еліт та визначення їх ролі у процесах націєтворення.

З огляду на викладене вище, наукове дослідження Белінської Л.С., присвячене проблемам поглиблення теоретичних основ та обґрунтування методологічних положень щодо визначення ролі еліт шляхетського

походження в українському націєтворчому вимірі на прикладі Східної Галичини у другій половині XIX – першій половині XX століття є актуальним та своєчасним.

Структура роботи відповідає загальному задуму і сприяє найбільш повному розкриттю проблеми, є логічною і послідовною. Дослідження складається зі вступу, семи розділів (21 підрозділу), висновків, списку використаних джерел (553 найменування) та додатків. Праця побудована за хронологічно-проблемним принципом. Її структура зумовлена логікою історичного дослідження, що впливає з його мети і основних завдань.

Представлена робота є завершеним науковим дослідженням, що збагачує вітчизняну історіографію як продуманими й теоретично аргументованими, документально підтвердженими висновками, так і новими фактичними даними, що вперше вводяться до наукового обігу.

У вступній частині роботи чітко сформульовані мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, наукова новизна, територіальні рамки, практичне значення дослідження, апробація дисертації та її структура. Сформульовані мета і завдання зорієнтовані на комплексне вирішення низки складних проблем, поставлених у дисертаційному дослідженні.

Серед елементів наукової новизни дисертаційної роботи Л.Белінської відзначимо, що вперше введено в науковий простір колективні біографії представників греко-католицьких шляхетських родів, які репрезентували українську еліту в різних націєтворчих сферах: громадянській, мистецькій, духовній, військовій, кооперативній; показано, що ігнорування шляхетського стану і його досвіду українським етносом гальмувало національний державницький розвиток; застосовано підходи до вивчення культурної та комунікативної пам'яті, спроектовані на локальну українську історію; доведено, що відмінні еволюційні шляхи шляхетського стану призвели до формування різних моделей державотворення в Західній та Центральній і Східній Європі.

Практична цінність дисертації Белінської Л.С. полягає у тому, що її основні положення та пропозиції використовуються при викладанні лекційних курсів «Антропологія культури», «Дослідження культури української діаспори», «Елітарна культура», «Культура українського зарубіжжя», які читаються для студентів факультету культури і мистецтв Львівського національного університету імені Івана Франка, спонукають охочих зацікавитися своїм походженням та корінням. Матеріали та висновки дисертації можуть використовуватися при написанні узагальнюючих праць з історії України, Галичини, підручників та навчальних посібників.

Обрані дисертантом методологічні підходи визначили вибір оперативного інструментарію для вирішення сформульованих завдань. Їх характер зумовив застосування комплексу загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціальних дослідницьких методів. Особливо відзначимо доцільність використання просопографічного методу.

Позитивним є те, що автор дав своє бачення категоріального апарату роботи, зокрема розуміння ним термінів «свідомість», «етос» та «ментальність», притаманних шляхетському стану Європи.

Аналізуючи історіографію проблеми, авторка належним чином оцінила напрацювання вітчизняних та зарубіжних дослідників, визначила найважливіші тенденції в дослідженні еліт.

Для написання роботи використано різні види писемних джерел: документи органів влади і управління, церковно-релігійних, громадсько-політичних та культурних структур, матеріали преси, документи особового походження. Значну частину документів, залучених з українських та зарубіжних архівів введено до наукового обігу вперше. Джерельна база достатня для виконання сформульованих завдань.

Одне з центральних місць у дисертації займає четвертий розділ, присвячений греко-католицькому духовенству другої половини XIX –

початку XX ст. Відзначено, що в умова Австро-Угорщини україномовна шляхта еволюціонувала у священничий стан.

Греко-католицькі священники уособлювали тезу «українська родина-нація-держава». В умовах польсько-руського культурного пограниччя вони, як провідна верства українства, демонстрували свою національну ідентичність, окремішність від поляків. Репрезентовано роль священничих родів у суспільному житті галицьких українців, еволюцію української національної свідомості і перехід від культурницьких, етнографічних уподобань до чітких самостійницьких позицій духовенства та інтелігенції Галичини.

На прикладі родини Бурачинських розкрито діяльність унійних парохів як виховників народу. Показано, що значну роль в такій діяльності відігравали фольклорні та етнографічні дослідження, які давали можливість краще зрозуміти народні цінності.

Важливим центром розвитку богословської освіти в Галичині було Греко-католицька духовна семінарія у Львові, а з 1925 р. Богословська академія, заснована митрополитом Андреем Шептицьким. Їхня діяльність розкрита на прикладі родини Лужицьких, зокрема професора богослов'я о. Л.Лужицького.

Значну увагу також приділено Богословському науковому товариству, серед засновників якого також був о. Лужицький.

Слушним є розділ «Феміністична культура галицьких шляхтянок». Зокрема, досліджено значення жіночого літературного руху, освітній шлях українського жіноцтва, професійні амбіції.

Відзначено, що українське жіноцтво виявляло свої емансиповані таланти перш за все через літературний рух. На прикладі Сидори Навроцької (Паліїв) показано шлях молодих галичанок до літератури, формування ними патріотичного духу в своїх сім'ях.

Так само відзначено прагнення галичанок з кінця XIX ст. до освіти, а через неї і до економічної незалежності. Яскравим прикладом цього стала Лідія Бурачинська, яка здобула вищу освіту в Празі, редагувала часопис «Нова хата», була активісткою жіночого руху.

Значну увагу в роботі приділено дослідженню участі української еліти в українському державотворенні. Зокрема, на прикладі родини Івана Теодора Рудницького показано, як представники української еліти ставали учасниками у визвольних змаганнях, і якою була їхня подальша доля.

Так само просопографічний підхід обрано для дослідження участі української еліти в кооперативному русі в Галичині в міжвоєнний період. Зокрема, найбільша увага приділена родині Кульчицьких: братам Дмитру, Теофілу, Івану, Роману, їхній участі в діяльності кооперативних об'єднань та інших економічних організацій.

Не викликає заперечень твердження авторки зроблене у висновках, що оскільки можливості політичного життя обмежувалися перебуванням у чужих державних організаціях, віднайдено дозволені методи змагання (ідея «органічної» праці для народу, запроваджену В. Навроцьким, адвокатська діяльність Івана Теодора Рудницького, літературні проби Сидори Навроцької, театральні практики Григора та Ніни Лужницьких, видавничі практики Лідії Бурачинської, кооперативний рух, у якому активно працював Дмитро та Теофіль Кульчицькі). У легальні культурно-мистецькі форми закладався політичний зміст (етнографічний vs політичний).

Логічним завершенням роботи став розділ про еміграцію української еліти Галичини під час та відразу після Другої світової війни. Авторка слушно зауважує несумісність української еліти, яка ідеологічно була налаштована на розбудову української держави з більшовицьким режимом. В роботі підкреслено, що завдяки вихованню «з дому», освіті, знанню мов, шляхетсько-інтелігентні родини знайшли своє місце у країнах поселення,

зокрема, США та Канаді виховало наступні покоління української діаспори, які допомагають українській державі і сьогодні. Не можна не погодитись з авторкою, що виїзд найактивнішого громадсько-культурного, політичного елементу з українських теренів змінив соціокультурний простір підрадянської України. Охарактеризовано явище арттерапії, «внутрішньої еміграції» інтелігентних галицьких родин після 1944 року, яке стало способом самозбереження в умовах тоталітарного режиму СРСР / УРСР.

Висновки в роботі узгоджуються з поставленими завданнями.

Дисертаційне дослідження Белінської Л.С. «Українська еліта Східної Галичини у націєтворчому дискурсі другої половини XIX – першої половини XX століття» на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – Історія України виконано на актуальну тему, містить наукову новизну, фактичний та аналітичний матеріал, які мають практичне значення.

Наукові положення, висновки та рекомендації, відображені у дисертації, достатньо обґрунтовані та спрямовані на вирішення важливої наукової проблеми – поглиблення теоретичних основ елітарних концепцій та удосконалення науково-методичних підходів щодо трансформації культури шляхетського середовища у культуру соціально відповідальної української інтелігенції, визначення культурно-мистецьких засобів, застосованих для формування модерної української нації.

Не применшуючи високого рівня представленої роботи, позитивно оцінюючи концепцію авторки, висловимо ряд зауважень до дисертації:

1. Хронологічні межі роботи потребують кращої аргументації. Зокрема, необхідно пояснити, чому нижньою межею обрано середину XIX ст. В роботі про це не сказано нічого. Тим більше, що є певний матеріал по першій половині XIX ст.

2. Розкриваючи теоретичні засади роботи, дисертантка зробила порівняння між аристократією та шляхтою у Західній Європі та магнатами і дрібною шляхтою у Східній Європі. Це є слушним. Але таке порівняння варто було зробити більш детально, з проекцією на українські реалії.

3. Аналізуючи літературу, варто було вказати на недостатньо досліджені або й зовсім не досліджені аспекти проблеми.

4. У роботі використано чимало зарубіжної літератури. Але чомусь дуже мало зустрічається праць польських істориків. Хоча польська історіографія має чимало напрацювань, в тому числі по елітах Галичини як австрійського так і міжвоєнного періоду.

5. При аналізі джерел варто було більше уваги приділити мемуарній літературі. Адже саме зі спогадів можна почерпнути інформацію, яку важко знайти в інших джерелах. Тим більше, що чимало представників української еліти Галичини зазначеного періоду залишили після себе мемуари, які опубліковані як окремими виданнями так і в періодиці.

6. Виникає запитання, чому обрані для дисертаційного дослідження тільки Лужницькі, Кульчицькі, Навроцькі, Рудницькі, Бурачинські, лише зрідка згадуються Волянські, Барвінські та ін. Адже шляхетських родів було значно більше, зокрема, задіяних у політичному дискурсі. Тоді, коли в дисертації цей сегмент суспільного життя представлений лише частково, діяльністю Івана Теодора Рудницького. Так само, в кооперативному русі показано тільки Кульчицьких. Хоча, можна було б показати діяльність Остапа Луцького. Він походив з української рустикальної шляхти Дрогобиччини. Починав як поет-молодомузівець. Пізніше став активним діячем кооперативного руху спочатку на Буковині, потім в Галичині. Крім усього іншого він був іще й теоретиком українського кооперативного руху. Доля його була трагічна. Він загинув у застінках ГУЛАГУ після приходу більшовиків. Про Ю.Луцького є гарна книга «Муза і чин Остапа Луцького» видавництва «Смолоскип» 2016 р. До речі, його син Юрій Луцький залишив цілу низку спогадів («На перехресті», «На сторожі» тощо), у яких багато

пише про українську інтелектуальну та мистецьку еліту міжвоєнного періоду та про реалії емігрантського життя.

7. Висвітлюючи прагнення до розбудови модерної нації у Східній Галичині, Л.С. Белінська показує внесок у це кількох поколінь роду Бурачинських, які певний час перебували на Буковині. У зв'язку з цим, описуються події, які розгортаються на цій території, зокрема, у 1918 р. Ці важливі політичні події доречно показати більш розлого, адже націєтворчі процеси відбувалися подібно у цих теренах, які входили до імперії Габсбургів, а чимало представників української еліти діяли як в Галичині так і на Буковині. Само собою тут напрошується порівняння формування та розвитку українських еліт в Галичині та на Буковині, хоча авторка й не ставила перед собою такого завдання.

8. Зустрічаються певні описки, неточності. Наприклад на с. 196 твердження «Буковину зайняла німецька армія». Мабуть не німецька, а австрійська армія. Або на с. 197 «1 листопада 1918 р. Австрійська монархія припинила своє існування». Правильно 12 листопада 1918 р.

9. В ряді випадків, зокрема в параграфах 4.2, 4.3, 5.2 авторка занадто захоплюється описанням родин відомих діячів Галичини, без прив'язки до тих завдань, які поставлено в роботі.

Проте викладені зауваження не торкаються концептуальних моментів дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку наукового дослідження.

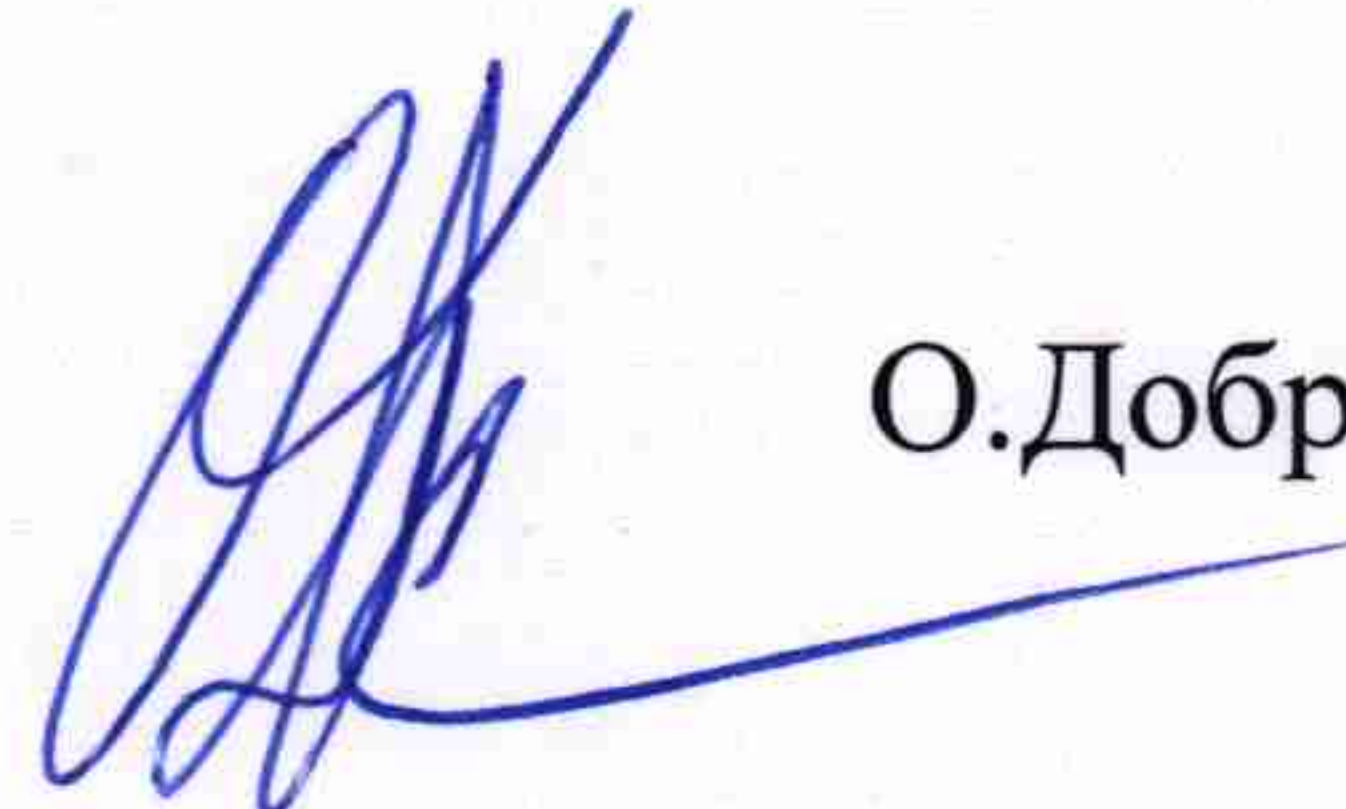
Автореферат достовірно відображає зміст дисертації.

Результати дослідження опубліковано в чотирьох монографіях; трьох розділах у трьох колективних монографіях та у 22 статті у наукових фахових виданнях, що є цілком достатнім. Робота пройшла хорошу апробацію на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Дисертаційна робота за актуальністю, змістом, структурою, оформленням, новизною дослідження і практичним значенням відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів»

(затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 зі змінами та доповненнями, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.15 р. №656), вимогам інших нормативних документів Міністерства освіти і науки України, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – Історія України.

доктор історичних наук, професор,
декан факультету історії, політології
та міжнародних відносин
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

 О.Добржанський

